

ІНТЕРФЕРЕНЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІЙ СИСТЕМІ БЕРЛІНСЬКОГО МІСЬКОГО ДІАЛЕКТУ

Людмила Квіренко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

(вул. Володимирська, 64, м. Київ, 01610)

Розглянуто внутрішньомовну та міжмовну інтерференцію в лексико-семантичній системі берлінського міського діалекту; визначено діалекти та мови, що спричинюють ці інтерференційні процеси; виявлено та проаналізовано запозичення у мові міста Берлін. На підставі аналізу статей із щоденної берлінської газети “Берлінер Morgenpost” встановлено, що англійська та французька мови найбільше впливають на сучасну лексико-семантичну систему берлінського міського діалекту, що свідчить про її відкритий характер.

Ключові слова: інтерференційні процеси, мовні контакти, берлінський міський діалект, лексико-семантична система, запозичення.

Дослідження питань мовних контактів та динаміки взаємодії мов набувають все більшої актуальності у сучасній лінгвістиці [1; 2; 9]. Процес інтерференції стає одним із її ключових проблем [4; 5; 6; 8]. Науковці приділяють особливу увагу вивченню причин мовної інтерференції, її функцій та наслідків у соціальній та лінгвістичній сферах. Мовознавці вирізняють два основних види інтерференції: міжмовну та внутрішньомовну. На території Німеччини внутрішньомовна інтерференція яскраво виражена взаємодією діалектів і літературної мови, а міжмовна – взаємодією німецької літературної мови або діалектів та інших мов. Інтерференційні процеси відбуваються на всіх мовних рівнях, проте різною мірою відповідно до характеристик мовного контакту.

Об'єктом дослідження слугує внутрішньомовна та міжмовна інтерференція *берлінського міського діалекту* (БМД). Предметом статті є семантичні та прагматичні характеристики запозичень БМД.

Актуальність дослідження визначається розвитком сучасної діалектології та необхідністю діахронічного дослідження внутрішньомовної та міжмовної інтерференції мови міста Берлін. Основною метою статті є встановлення діалектів та мов, що впливають на БМД, визначення та аналіз запозичень у БМД, встановлення мови, яка найбільше впливає на лексичний склад цього міського діалекту, а також окреслення перспектив подальшого вжитку та розвитку цих запозичень.

Загальна проблема полягає у відсутності цілісного мовного аналізу інтерференційних процесів у БМД, що передбачає розв'язання таких завдань:

- розглянути внутрішньомовну та міжмовну інтерференцію БМД;
- визначити діалекти та мови, що спричинюють інтерференційні процеси;
- виявити та проаналізувати запозичення у БМД;
- встановити, яка група міжмовної інтерференції найбільше впливає на лексико-семантичну систему БМД;
- накреслити перспективи подальшого розвитку мови міста Берлін.

Інтерференційні процеси найповніше проявляються на лексичному рівні, що зумовлено відкритістю цього мовного рівня для іншомовних впливів. Лексичні інтерференції мають складну природу та можуть бути дуже різними, адже слово є носієм не лише власне лексичних, а й фонетичних, морфологічних, граматичних, просодичних та інших ознак.

Лексичні інтерференції БМД зумовлені історичними передумовами. Лексичний склад БМД дуже різноманітний, що було обумовлено не лише введенням писемності в XVI столітті на східносередньонімецькій основі [10, с. 218], але й великою кількістю переселенців, які приносили з собою нові слова, таким чином змінюючи лексичну будову міського діалекту. Це також було пов'язано з розвитком Берліна, що перетворився на велике індустріальне місто, на столицю, де розвивалися всі сфери життя. На позначення нових явищ, речей та понять потрібні були нові назви, які часто запозичувалися з інших мов.

Для мови міста Берлін характерні процеси як внутрішньомовної, так і міжмовної інтерференції. Внутрішньомовну інтерференцію БМД можна простежити на прикладі його взаємодії з нижньонімецьким та верхньосаксонським діалектами. Міжмовна інтерференція мови Берліна представлена взаємодією із нідерландською, слов'янськими, французькою, гебрайською, англійською мовами тощо [10, с. 243 – 252].

Внутрішньомовну інтерференцію найяскравіше презентує лексика *нижньонімецького* діалекту. Здебільшого слова, які збереглися і до нашого часу, походять із місцевих говірок і використовуються в повсякденному житті. Вживанню нижньонімецької лексики сприяли переселенці з Бранденбурга, сільськогосподарська діяльність та зв'язки з нижньонімецькомовним передмістям та сусідніми селами. Проте з 1830 року її кількість постійно зменшувалась унаслідок розвитку міста та зростаючого впливу писемної мови (верхньонімецької). Деякі слова нижньонімецького походження є загальноживаними, а деякі використовують лише корінні мешканці Берліна. Мешканці центральної частини міста переважно не володіють регіональною лексикою, пов'язаною з сільським господарством, проте нею користуються мешканці передмість. Деякі слова нижньонімецького походження використовують усі верстви населення. Наприклад, doof (taub) – “пустий”, „Molle” (Glas Bier) – “кухоль пива”, dune (betrunken) – “п'яний”, Jöre (Göre) – “дівчинка”. Частіше такі слова використовуються у сталих виразах, наприклад, besoffen wie ne Ietsche (Kröte) – “п'яний як кріт”, eener kommt anjepeest (gelaufen) – “прибігти”, der looft sich Brüschen (Beulen) – “набити гулю”. Певні слова вживає переважно лише старше покоління мешканців Берліна, наприклад, Backbeern (Backbirnen – “печена груша”), Besinge (Heidelbeere – “чорниці”) [10, с. 244 – 245].

Другу групу внутрішньомовної інтерференції утворює лексика *верхньосаксонського* діалекту. Коли у XVI-XVII столітті у Берліні введено писемність на східносередньонімецькій основі і як наслідок відбувається зародження верхньонімецької розмовної мови, тоді нижньонімецька лексика заміщується міжрегіональною наближеною до писемної мови лексикою, для

якої характерна верхньосаксонська фонетика. Деякі слова верхньосаксонського діалекту проникають у БМД. Ймовірно, що такі загальноживані на сьогоднішній день слова, як *fufzehn* (*fünfzehn*) – *п'ятнадцять*, *fufzig* (*fünfzig*) – *п'ятдесят* [10, с. 246], а також такі застарілі слова, як *Kute* (*Grube*) – *яма*, *schauern* (*scheuern*) – *терти*, *Knippkieler* (*Murmeln*) – *бормотіння*, мають верхньосаксонське походження.

Другий вид інтерференції утворює міжмовна інтерференція, представлена впливом нідерландської, слов'янських, гебрайської, французької, англійської та інших мов.

Перша група міжмовної інтерференції представлена запозиченнями з *нідерландської* мови. З-понад 200 принесених нідерландськими переселенцями слів, що укорінилися в бренденбурзькому діалекті, у сучасному БМД збереглася незначна кількість. Більшість із них часто вживані, наприклад, *Pelle* (*Schale*) – *шкурка* [BM 1], *Kramme* (*Krampe*) «скоба» [BM 2]. Поширеними є також такі слова, як наприклад, *spack* (*schwächlich*) – *слабкий*, *Hängsel* (*Aufhänger an Kleidungsstücken*) – *вішалка для одягу*, *kiesätich* (*wählerisch beim Essen*) – *перебірливий у їжі*. Деяка лексика, яку вживали впродовж ХІХ століття, сьогодні характерна для літніх людей та мешканців окраїн, наприклад, *Mieren* (*Ameisen*) – *мурахи*, *Pede* (*Quecke*) – *пирій*, *Enke* (*Pflanzensenker*) – *черешок*. Деякі слова зникли з припиненням існування своїх денотатів, наприклад, *Feuertiene* (*Holzgefäß zur Brandbekämpfung*) – *дерев'яна діжка для гасіння пожежі* [10, с. 245].

Спостерігається збереження значної кількості слів *слов'янського* походження, які утворюють другу групу міжмовної інтерференції. Вони запозичені у слов'янських народів (венедів, обрів). У наші часи ще використовують такі слова, як *Lanke* – *стегно*, *Luch* – *торф'яник*, *sich de Plauze vollschlagen* – *набити черево* тощо [10, с. 245 – 246]. Слово *Kaleika* [3, с. 671] використовують на позначення підйому, зайвих обставин, нісенітниці. Воно походить від польського *kolejka*, що перекладається як *послідовність*. Ще одним прикладом запозичення зі слов'янських мов є слово *romade* [3, с. 1063], яке походить від польського *romaŭ* чи чеського *romalu* та означає *повільно*,

в'яло, байдуже. Поняття Sputnik [3, с. 264] походить від російського слова спутник, що перекладається як *попутник, соратник* та *спутник*. Під цим поняттям необхідно розуміти перший штучний супутник Землі, але воно має й інше значення – попутник.

Третя група міжмовної інтерференції представлена запозиченнями з *гебрайської* мови. Єврейські спільноти, незалежно від місця свого проживання, завжди були частиною оточуючої культури. Століття співіснування в особливому культурному оточенні на території Німеччини відповідно вплинули на мовну ситуацію євреїв. Результатом цього стало не лише використання євреями німецької мови для задоволення більшості комунікативних потреб, а й закріплення значної кількості гебрайських запозичень у німецькій мові і, відповідно, у БМД. Переклад Біблії, активізація ділових контактів, повсякденної комунікації та розповсюдження жаргонів серед соціально-нижчих верств населення сприяли поширенню гебрайських запозичень у БМД. Наприклад, аналіз молитовного слова Halleluja (від гебрайського hallūyâh – “хваліте Яхве!”) [3, с. 531] на матеріалі численних псалмів дає змогу зафіксувати його різні значення залежно від композиційної перспективи вживання цього слова в тексті. Зокрема, під час перекладу “Біблії” Мартін Лютер не переклав його німецькою мовою, зберігши гебрайську форму. Таким чином, це слово, що означає “Слава Богу” або “Славіте його хвалебними піснями”, було запозичене до німецької мови. Поняття Pleitegeier [ВМ 3] відображає не біологічний аспект, а економічний, адже воно не пов’язане зі шулікою (Geier). Pleitier – це підприємець, чия фірма зазнала банкрутства. Воно походить від гебрайського relita, що означає *банкрут*. Це утворення має й інше значення – *втеча*, що позначає іншу характеристику банкрута, зважаючи на майбутню відповідальність. Moos [ВМ 1], що з німецької перекладається як *мох*, немає нічого спільного з рослинами, а походить від гебрайського moess – *гроші*.

Для БМД характерні гебраїзми, які вживаються лише в цьому міському діалекті. Яскравим прикладом беролінізму є слово *dufte* [ВМ 4], що є часто вживаним у розмовній мові. Воно походить від гебрайського tow, *несе*

мейоративну конотацію та означає “добре”. Вираз kranker Gaul [ВМ 5] не має ніякого відношення до коня, а мова йде про плеоназм, адже слово Gaul походить від гебрайського слова *chole*, яке означає “хворий”.

Лексика БМД містить значну кількість слів, запозичених із жаргону соціально-низьких верств населення, так званого Rotwelsch. Носії Rotwelsch використовували німецькі слова, змінюючи їхні значення або морфологічні форми. Ця мова була поширена по всій території Німеччини, що спричинило виникнення регіональних відмінностей. У зв'язку з розвитком столиці Німеччини (її розширенням та зростанням кількості населення), який відбувся завдяки переселенцям із різних частин країни, зріс рівень злочинності. Домінантним різновидом сфери використання жаргонної мови стає кримінальна культура міста Берлін, яка характеризується численними варіативними формами, зокрема жаргонною мовою крадіїв. До професійних позначень кримінальної культури у межах БМД можна зачислити такі: Masematten (Diebstahl) – *крадіжка*, Greifer (Kriminalbeamte) – *співробітник міліції*, verduften (verschwinden) – *зникати*. Для позначення грошей у цій культурі також використовують позначення: Asche, Draht, Kies, Mesumme, Moos, Pfund, Platten, Pulver, Zimt [10, с. 247 – 251].

Четверту групу міжмовної інтерференції утворюють мовні контакти БМД та *французької* мови. Значне використання французьких виразів у БМД спричинено тим, що у XVII – XVIII ст. при німецьких дворах за політичного та культурного панування Франції говорили переважно, а іноді й виключно французькою мовою. Для Європи це була мова міжнародних відносин. Значна кількість слів французького походження потрапила до берлінського лексикону до 1830 р. різноманітними шляхами. Однак лише незначна частина цих слів збереглася у сучасному БМД. Більшість слів є загальноновживаними. Наприклад, слово Palast [ВМ 6] “палац” є запозиченням із французької мови, яке відбувалося у декілька етапів. Первісне значення цього слова – назва одного з семи пагорбів Рима, на яких засідав римський імператор Август і його послідовники. Воно походить від пізнього латинського palatium – *палац, імператорський двір*, яке перейшло до древньої французької, отримавши форму

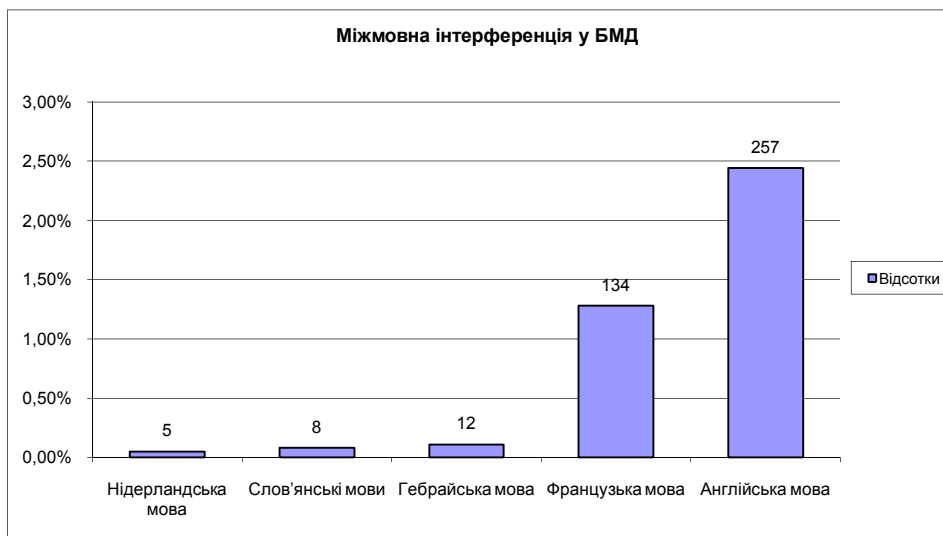
pales, palais, після чого потрапило до середньовісньонімецької palas на позначення головної будівлі лицарського замку з парадним залом та їдальнею. Поняття miserabel [ВМ 7] походить від латинського miserabilis – *жалюгідний*, потрапило до німецької мови і, відповідно, до БМД через французьке misérable. Це слово має три значення: по-перше, дуже погано; по-друге, жалюгідний; по-третє, морально неповноцінний, ниций.

БМД характеризується наявністю запозичень із французької мови, які характерні лише для мови міста Берлін. Беролінізм Muskefuck [ВМ 2] маркує певний вид і спосіб приготування кави. Унаслідок високих податків на каву французькі садівники вирощували цикорій. Вони смажили, мололи та додавали до кави корені цієї рослини, що надавало кавовій настоянці принаймні темно-чорний колір. Цю так звану каву французи називали café prussien, café allemand або тосса faux. Берлінці готували цей кавовий напій за французьким рецептом та називали його Muskefuck. Аналіз беролінізму Fisimateneten [ВМ 8] дає змогу встановити декілька значень цього слова. Наприклад, солдат, який запізно повернувся до казарми і був зупинений вартою, виправдовувався j'ai visité ma tante, начебто він відвідував свою тітку, що було сприйнято як хитку відмовку. Інше тлумачення пов'язане з наполеонівськими солдатами, які запрошували дівчат до своїх наметів, visitez ma tente. Тому матері попереджали своїх доньок: mach mir keene Fisimatenten – “не роби дурниць”.

Англійська лексика утворює п'яту групу міжмовної інтерференції. Поширення англійської мови в останні 250 років значною мірою позначилося на мовній ситуації Німеччини та БМД зокрема. Міграційні процеси британців (переважно до США та Австралії) та імперіалістична політика (як в Індії та Південній Африці) призвели до тотальної присутності англійської мови у світі? і Німеччина не становить винятку. Мовознавці відзначають різке зростання кількості англіцизмів у повсякденній німецькій мові загалом [7, с. 17]. Цей процес посилюється зокрема в Берліні, адже це столиця, мегаполіс, де на одній території співіснує величезна кількість представників різних народів, які задля задоволення комунікативних потреб використовують англійську мову. Саме це призводить до того, що більшість мешканців Берліна все більше приймають

англіцизми до свого вжитку. Домінуюче становище англійської мови майже в усіх сферах міжнародної комунікації визначає її основний вплив на лексико-семантичну систему БМД сьогодні. Про це свідчать численні приклади: слово Jogging [ВМ 9] походить від англійського jogging, яке використовують для вираження процесу бігу підтюпцем. Поняття Fan [ВМ 10] запозичене від американського варіанта англійської мови fan, що, в свою чергу, є скороченням від англійського fanatic – *фанатик, фанатичний*. Воно позначає особу, яка чимось (спортом або музикою) або кимось захоплюється, а також особу, яка має пристрасть до чогось. На позначення мистецького заходу, який має на меті шляхом залучення публіки передати певні мистецькі переживання, вживають слово Happening [ВМ 11] (від англ. happening – *подія*).

У рамках нашого дослідження проаналізовано сто статей (10 500 слів) із щоденної берлінської газети “Берлінер Morgenpost»” та встановлено, що англійська (2,44%) та французька (1,28%) мови найбільше впливають на сучасний БМД, про що свідчать наведені нижче дані.

Графік № 1

Отже, у певні періоди історії на БМД впливали різні мови та діалекти. Тому в цьому дослідженні проаналізовано інтерференційні процеси БМД та визначено, що внутрішньомовна інтерференція БМД була зумовлена його взаємодією з нижньонімецьким та верхньосаксонським діалектами, а міжмовна інтерференція – із нідерландською, слов'янськими, французькою, гебрайською, англійською мовами. Зазначимо, що сьогодні англійська та французька мови

найбільше впливають на лексико-семантичну систему БМД, що свідчить про постійний розвиток останньої.

Проаналізувавши історичний континуум інтерференційного розвитку БМД, ми дійшли висновку, що мовні контакти певною мірою сформували його сучасний стан і визначили подальший розвиток. Сьогодні мова Берліна утворює відкриту систему. Свідченням цього є не лише використання запозичень із вищезазначених мов, але й подальший вплив на нього французької, англійської та інших мов, що є перспективою для подальшого і дещо глибшого вивчення сучасних інтерференційних процесів у контексті сучасної діалектології та прагмалінгвістики.

1. *Вайнрайх У.* Языковые контакты. – Киев: Высш. школа, 1979. – 261 с.
2. *Русанівський В. М.* Споріднена і віддалена двомовність як об'єкт сучасної лінгвістики // Мовознавство. – № 1. – С. 3 – 5.
3. *Duden.* Das große Fremdwörterbuch: Herkunft und Bedeutung der Fremdwörter / hrsg. vom Wissenschaftlichen Rat der Dudenredaktion. [Bearb.: Dieter Baer. In Zusammenarb. mit Mattias Wermke und weiteren Mitarb. der Dudenredaktion ...]. – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 2000. – 1552 S.
4. *Harndt E.* Französisch im Berliner Jargon / Harndt E. – Berlin: Jaron Verlag, 2007. – 71 S.
5. *Häßler G.* Sprachkontakt und Sprachvergleich / Häßler G. – Münster : Nodus Publikationen, 2001. – 174 S.
6. *Henn B.* Mundartinterferenzen / Henn B. – Wiesbaden : Steiner, 1978. – 362 S.
7. *Hüllen W.* Englisch sprechen in Deutschland / Ronneberger-Sibold E. Europäische Sprachenvielfalt und Globalisierungsprozess. – Würzburg : Königshausen & Neumann, 2009. – S. 17-30.
8. *Nachma A.* Jiddisch im Berliner Jargon / Nachma A. – Berlin : Jaron Verlag, 2007. – 71 S.
9. *Nelde P. H.* Sprachkontakt und Sprachkonflikt / Nelde P. H. – Wiesbaden : Steiner, 1980. – 528 S.

10. *Schönfeld H.* Die berlinische Umgangssprache im 19. und 20. Jahrhundert. Hrsg.: Schildt, J.; Schmidt, H. Berlinisch. Geschichtliche Einführung in die Sprache einer Stadt. – Berlin: Akademie-Verlag, 1986. – 214-298 S.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Die deutsche Zeitung „Berliner Morgenpost“

- BM 1 „Det is ma wieda typisch "be Berlin" ...“ vom 17.09.2009
BM 2 „Irjendwie komisch is det ja schon ...“ vom 19.08.2009
BM 3 „Een Trauerspiel mit Opel ...“ vom 06.11.2009
BM 4 „Lange Zeit hatte man ja den ...“ vom 08.10.2009
BM 5 „Man staunt ja, wofür in Berlin ...“ vom 02.09.2009
BM 6 „Stars aus dem Westen wurden ...“ vom 20.11.2009
BM 7 „Impfen lassen oder nich?“ vom 12.11.2009
BM 8 „Jemault wird ja schnell bei uns ...“ vom 23.08.2009
BM 9 „Von der Öffentlichkeit fast ...“ vom 19.11.2009
BM 10 „Ick bin ja 'n großer Fan ...“ vom 26.11.2009
BM 11 „Seine letzte Ruhe hat sich Robert ...“ vom 17.11.2009

INTERFERENCE PROCESSES IN LEXICO-SEMANTIC SYSTEM OF THE BERLIN URBAN DIALECT

Liudmyla Kvirenko

National Taras Shevchenko University of Kyiv

(64, Volodymyrs'ka St., Kyiv, 01610)

The article reveals internal and external linguistic interference into lexico-semantic system of the Berlin urban dialect. Focus is made on the dialects and languages, which caused interference processes, as well as on the analysis of loans from these dialects and languages. On the basis of analysis of articles from daily Berlin newspaper “Berliner Morgenpost” the conclusion is drawn that, English and French have the greatest influence upon contemporary lexico-semantic system of the Berlin urban dialect, which confirms its open character.

Key words: interference processes, language contact, the Berlin urban dialect, lexico-semantic system, loans.

**ИНТЕРФЕРЕНЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ЛЕКСИКО-
СЕМАНТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ БЕРЛИНСКОГО
ГОРОДСКОГО ДИАЛЕКТА**

Людмила Квиренко

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

(ул. Владимирская, 64, г. Киев, 01610)

Рассмотрена внутриязыковая и межъязыковая интерференция в лексико-семантической системе берлинского городского диалекта; определены диалекты и языки, которые вызывают эти интерференционные процессы, обнаружены и проанализированы заимствования в языке города Берлина. На основании анализа статей из ежедневной берлинской газеты “Берлинер Morgenpost” установлено, что английский и французский языки наиболее влияют на современную лексико-семантическую систему берлинского городского диалекта, что свидетельствует об ее открытом характере.

Ключевые слова: интерференционные процессы, языковые контакты, берлинский городской диалект, лексико-семантическая система, заимствования.

Стаття надійшла до редколегії 25. 11. 2009

Прийнята до друку 28. 11. 2009